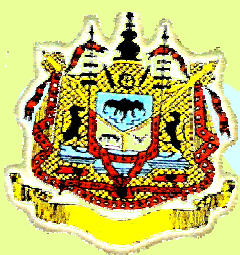
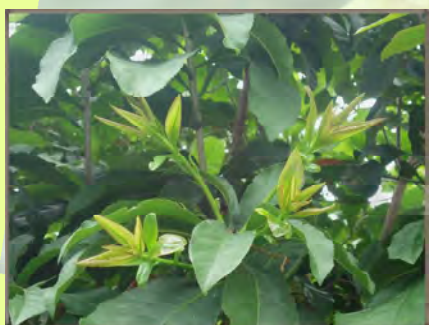
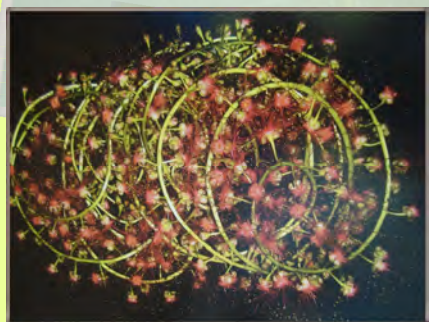
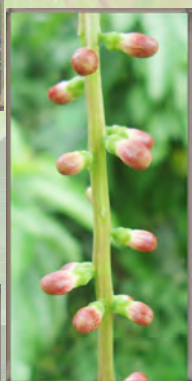


ศึกษาชนิดพันธุ์ไม้

ต้นจิก



ศูนย์ศึกษาและพัฒนานวนศาสตร์ชุมชนที่ 12 ส่วนจัดการป่าชุมชน
สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 12 (นครศรีธรรมราช)
กรมป่าไม้

สิงหาคม 2553

คำนำ

จิก เป็นพันธุ์ไม้อีกชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญในท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่ทั่วทุกภูมิภาค ในประเทศไทย เป็นทั้งพืชที่กินได้ อันได้แก่ ยอดอ่อน ดอกและผลอ่อน เป็นพืชสมุนไพร มีสรรพคุณทางยารักษาโรค ได้แก่ เปลือกต้น ใบและเมล็ด ซึ่งรักษาโรคแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ยังเป็นพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ใช้สอยจากลำต้นที่โตเต็มที่ และปัจจุบันสามารถพัฒนาไปเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่จะก่อให้เกิดรายได้ให้กับเกษตรกรและชุมชน ในสมัยพุทธกาล ต้นจิกถือว่าเป็นไม้ที่พระพุทธเจ้าอาศัยร่มเงาบังบาเพญญทุกขกริยา เช่นเดียวกับต้นโพธิ์

เอกสารแนะนำชนิดพันธุ์ไม้ที่ใช้ในการส่งเสริมระบบวนเกษตรเล่มนี้ ทางศูนย์ศึกษาและพัฒนาวนศาสตร์ชุมชนที่ 12 ได้ทำการศึกษาและจัดทำขึ้น เพื่อสนองตอบนโยบายของรัฐบาลตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งยังใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อส่งเสริมความร่วมมือในการอนุรักษ์ไม้ดั้งเดิมที่มีคุณค่าอันเหลืออยู่น้อยและใกล้สูญพันธุ์

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาวนศาสตร์ชุมชนที่ 12 หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารเผยแพร่ฉบับนี้จะอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการป่าไม้ องค์กรชุมชน ตลาดไปถึงเกษตรกรที่สนใจ นำไปประกอบการดำเนินงาน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรเองและต่อชุมชนท้องถิ่นในอนาคต

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาวนศาสตร์ชุมชนที่ 12

กรกฎาคม 2553

ต้นจิก

ชื่อวงศ์ LECYTHIDACEAE
ชื่อวิทยาศาสตร์ Barringtonia acutangula
ชื่อพื้นเมือง ทางพายัพ เรียกไม้ตอง
ทางภาคใต้เรียก จิกนา
ทางภาคอีสานเรียกกระโดนทุ่ง,
กระโดนน้ำ(หนองคาย) เรียง (เขมร)



ลักษณะทั่วไป



ต้นจิก เป็นพืชยืนต้นทรงพุ่มขนาดกลางสูงประมาณ 5 – 13 เมตร เปลือกตรง เรือนยอดมีลักษณะเป็นพุ่มกลม เปลือกต้น สีเขียวเทาอมน้ำตาล เนื้อไม้สีขาว หรืออมแดงเรื่อๆ เส้นตรง เนื้อไม้ค่อนข้างเหนียว ต้นจิกพบได้โดยทั่วไป ตามพื้นที่ราบ เรือกสวนไร่นา เจริญเติบโตได้ดีบริเวณป่าโปร่ง ที่ราบใกล้แหล่ง น้ำ หรือบริเวณป่าพรุ (swamp forest)

ลักษณะเด่น

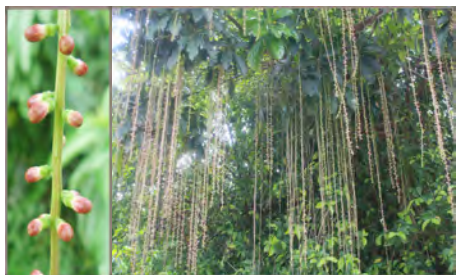
ต้นจิกจะยืนต้นตระหนาน เมื่อโดนลมหรือพายุพัดแรงก็จะเอนไหวไปตามแรงลม ลดการปะทะ สามารถปลูกเป็นแนวกันลมได้ (wind break) ลำต้นหรือกิ่งจะไม่หักหรือฉีก เหมือนไม้ทั่วไป ส่วนใหญ่นิยมปลูกเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน เช่นเดียวกับพืช ชนิดอื่น เช่น คล้า หญาเลา หรือพอกหญาแฝก เนื่องจากระบบรากของต้นจิกแผ่กระจาย ขีดยึดเกาะเป็นอย่างดี และที่สำคัญดอกเมื่อนำมารับประทานจะอร่อยกว่ายอดอ่อน ซึ่งมีรสฝาด อมเปรี้ยว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ใบ ใบมีลักษณะยาวรีปลายใบแหลม คล้ายใบมะม่วงหรือใบชมพู ขนาดใบกว้างประมาณ 8 – 10 เซนติเมตร เมื่อใบโตเต็มที่มีขนาดความยาวประมาณ 21 – 23 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ หรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ใบจัดเรียงแบบสลับ (Spiral) จับกันเป็นกลุ่มใกล้ปลายกิ่ง ใบมีเส้นกลางใบ ชูเห็นชัดเจน ใบมีสีเขียวเข้ม ถึงน้ำตาล แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ก้านใบยาว 2 – 3 เซนติเมตร



ดอก ดอกจะออกบริเวณใบใกล้ปลายกิ่ง ออกเป็นช่อห้อยระย้า มีก้านดอกยาว ดอกจะมีสีขาวอมแดง เกสรสีแดง ปลายมีสีเหลือง ออกดอกตลอดแนวก้านดอก ดอกจะห้อยเป็นพวงระย้ายาวสวยงามคล้ายดอกชมพูสะแหรก ต้นจิกจะออกดอกเมื่อต้นเจริญเติบโตประมาณ 3 – 4 ปี หรือแล้วแต่พื้นที่ ดอกจะออกประมาณช่วงเดือน กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม และจะชูดอกประมาณ 1 สัปดาห์ ดอกจิกจะค่อยๆ ร่วงโรยสู่พื้นดิน



ผล ต้นจิกเมื่อผลิดอกและเมื่อดอกร่วงโรยไปก็จะผลิตผลประมาณ ช่วงเดือน มิถุนายน – กรกฎาคม ลักษณะผลโตขนาดเท่าลูกหมากเป็นเฟืองๆ ขนาดผลกว้างประมาณ 1 นิ้ว และยาวประมาณ 1.5 นิ้ว ขนาดเท่าผลลูกเนียง หรือลูกहुกวาง โดยประมาณ



การขยายพันธุ์

ต้นจิก ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด เมล็ดที่ร่วงสามารถเก็บไปเพาะได้เลยโดยไม่ต้องเก็บไว้ค้างปี เมล็ดจะงอกงามดี โดยเมล็ดจะเริ่มงอกหลังจากเพาะแล้วประมาณ 25 – 30 วัน การเพาะหรือการขยายพันธุ์โดยทั่วไปทำได้ 2 วิธี คือ

1. การเพาะเมล็ดลงในถุงพลาสติก โดยใช้ถุงพลาสติกขนาด 4 x 6 นิ้ว บรรจุดินร่วน ปุ๋ยหมัก หรือดินเหนียวผสมทรายหรือแกลบผง ปากถุงอาจโรยด้วยทรายหยาบเพื่อกันดินไหลเวลารดน้ำ หลังจากนั้นก็หยอดเมล็ดลงในถุงเพาะชำ กดเมล็ดให้จมลงในดินพอประมาณ รดน้ำให้ชุ่ม แล้วนำถุงเพาะชำไปวางไว้ในที่ร่มหรือวางในเรือนเพาะชำ

ทำการรดน้ำทุกเช้า – เย็น ใช้ระยะเวลา 3 – 4 สัปดาห์ ต้นอ่อนจะงอก เมื่อดันกล้ามีความสูงประมาณ 20 – 25 เซนติเมตร จึงนำไปปลูกลงแปลงได้

2. การเพาะลงแปลงเพาะ ซึ่งการเพาะวิธีนี้จะต้องจัดเตรียมแปลงเพาะขนาดความกว้าง 0.75 – 1 เมตร ความยาวแล้วแต่สภาพของพื้นที่ พรวนดินให้ร่วนทั่วทั้งแปลง และยกสูงเป็นหลังเต่า ประมาณ 20 เซนติเมตร หลังจากนั้นนำเมล็ดที่เตรียมไว้โรยหรือหว่านลงบนแปลง กลี่ยดินให้กลบเมล็ดหนาประมาณ 20 เซนติเมตร ใช้ฟางแห้งหรือหญ้าแห้งคลุมทับบนแปลงเพื่อรักษาความชื้น รดน้ำทุกวันเช้าและเย็น จนกว่าเมล็ดจะงอก ใช้ระยะเวลา 3 – 4 สัปดาห์ จึงทำการย้ายลงถุงพลาสติกที่เตรียมไว้ รดน้ำทุกเช้าเย็น จนได้ต้นกล้ามีความสูง 20 – 25 เซนติเมตร จึงย้ายต้นกล้าจากถุงชำนำไปปลูกลงแปลงต่อไป



การปลูก

ต้นจิกที่เหมาะสมจะนำไปปลูกลงแปลงควรเป็นกล้าไม้ค้ำปี เพราะมีอัตราการรอดตายสูง การย้ายกล้าไปปลูกควรปลูกในช่วงต้นฤดูฝน เพื่อให้ต้นกล้าเจริญเติบโตเต็มที่ ในช่วงระยะเวลา 6 เดือน ที่ฝนตก ระยะเวลาปลูกที่เหมาะสมโดยใช้ 4 x 4 เมตร หลุมปลูกควรให้ลึกพอประมาณ รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอก และดินร่วนซุย เมื่อปลูกแล้วควรกลบหลุมให้ได้ระดับพื้นดิน อย่าให้มีน้ำขัง เพราะต้นกล้าอาจจะตายได้

การดูแลรักษาหลังการปลูก

ในส่วนของการดูแลรักษาหลังการปลูก ก็เหมือนปลูกพืชอื่นๆ ไปหลังจากปลูกประมาณ 2 – 3 เดือน ก็ควรมีการกำจัดวัชพืชรอบโคนต้น และทำการหว่านปุ๋ยที่มีขายในท้องตลาด หรือใช้ปุ๋ยเคมี สูตร 15 – 15 – 15 หว่านรอบๆ รอบโคนต้น แล้วทำการพรวนดินกลบโคนต้น ควรมีการกำจัดวัชพืชปีละ 2 ครั้ง และในการดูแลปีที่ 2 ขึ้นไป ใส่ปุ๋ยปีละครั้ง หรือตามความเหมาะสมของสภาพเศรษฐกิจ

การเก็บเกี่ยวผลผลิต

ต้นจิกเมื่อเจริญเติบโตเต็มที่หลังจากการปลูกประมาณ 3 – 4 ปี จึงจะออกดอก และหลังจากนั้นสามารถเก็บยอดอ่อน ดอก ผลอ่อน โดยต้นจิกจะให้ยอดได้ตลอดทั้งปี จึงควรมีการตัดแต่งกิ่งเพื่อให้ได้ผลผลิตมากยิ่งขึ้น

โรคและแมลง

โดยทั่วไปพืชชนิดนี้จะไม่ค่อยพบโรคและแมลงตามธรรมชาติรบกวน ต้นจิกมีความทนทานต่อโรค จึงไม่จำเป็นต้องใช้ยาหรือสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช การดูแลรักษาง่าย

การใช้ประโยชน์ แบ่งได้ดังนี้

1. ด้านอาหาร

ส่วนที่ใช้เป็นอาหาร ได้แก่ ยอดอ่อน ดอก ผลอ่อน ใช้กินเป็นผักสดหรือผักจิ้ม ผักเคียงกับอาหารอื่นๆ เช่น แกงต่างๆ ข้าวต้มทางภาคใต้

2. ด้านยารักษาโรค มีสรรพคุณทางยาสมุนไพร ดังนี้

เมล็ด ใช้เป็นยาแก้ลม แก้แน่นท้อง แน่นหน้าอก รักษาเยื่อในตาอักเสบ

ใบ แก้ท้องร่วง (ยอดอ่อน)

ต้น แก้ปวดศีรษะ แก้เลือดออกตามไรฟัน

เปลือก ใช้เบื่อปลา แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย

ราก ใช้เป็นยาระบาย

3. ด้านประโยชน์ใช้สอย

ต้นจิกเมื่อเจริญเติบโตเต็มที่นำมาทำเฟอร์นิเจอร์ อุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ

4. ปลูกเพื่อเป็นไม้ประดับ

เนื่องจากต้นจิก จัดเป็นไม้ในพระพุทธประวัติ มีลักษณะเด่นเมื่อออกดอกจะออกเป็นช่อดอกห้อยระย้า สวยงาม รูปทรงแปลกตา ช่อดอกมีสีขาวอมแดง สามารถนำมาปลูกประดับบริเวณรอบสวนในบ้าน หรือปลูกใส่กระถาง ปัจจุบันสามารถบอขายตามร้านไม้ดอกไม้ประดับ



แนวทางส่งเสริมการปลูกในรูปแบบวนเกษตร

ต้นจิก เป็นไม้พุ่มยืนต้นขนาดกลาง ปลูกง่ายขึ้นได้บนดินแทบทุกประเภท การปลูก การดูแลรักษาไม่ยุ่งยาก ไม่มีปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืช สามารถนำไปปลูกเสริมร่วมกับ ไม้ป่าดั้งเดิม หรือนำมาปลูกตามขอบหรือแนวเขตสวนยางพารา หรือปลูกร่วมในสวนผลไม้ เช่น สวนเงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง เป็นต้น เป็นการปลูกเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับ ธรรมชาติ ขณะเดียวกันการปลูกต้นจิกก็เป็นการปลูกเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับเกษตรกร และชุมชน ซึ่งผลิตผลที่ได้จากต้นจิก ได้แก่ การเก็บยอดอ่อน ดอก ผลและไม้ของต้นจิก ยังนำไปทำวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ



ปัจจุบันมีการนำจิกมาปลูกใส่กระถางตั้งแต่ ต้นกล้ายังเล็กๆ หรือนำต้นที่โตแล้วนำตัดแต่ง ใส่กระถางก็ดูสวยงามไปอีกแบบ ราคาจำหน่าย ก็แตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ยังนิยมนำกล้าไม้ มาปลูกลงดิน ปลูกร่วมกับไม้ดอกหรือไม้ประดับ อื่นๆ ด้วยขนาดรูปทรงของลำต้นและเมื่อต้นจิก ออกดอกมีสีส้มสวยงามแลดูแปลกตา จึงมีผู้นิยม นำจิกมาปลูกตกแต่งสวนหย่อมในบ้าน หรือใน สถานที่ราชการต่างๆ และกำลังได้รับความนิยมของ

นักสะสมพันธุ์ไม้ และประการสำคัญต้นจิกมีแนวโน้มในการสูญพันธุ์ หากไม่ได้รับการ อนุรักษ์และส่งเสริมให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

